

KÜRESEL İDARE HUKUKU VE LEX SPORTIVA BAĞLAMINDA WADA’NIN RUSYA’YI OLİMPİYATLARDAN MEN ETMESİ KARARI*

Doç. Dr. Gökhan GÜNEYSU**

Nazlı YILMAZ***

ÖZET

Küresel idare hukuku kavramı, uluslararası literatürde son yıllarda ortaya çıkan popüler kavramlardan olmasına rağmen Türkiye’de bu konuda yapılan çalışmalar bir elin parmaklarını geçmemektedir. Uluslararası literatürde bu kavram, klasik uluslararası hukuk tanımının dışında daha geniş bir alanı tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu konuda pek çok tartışma olmasına rağmen fikir birliği oluşmuş değildir. Bu kavramın kullanılması gerektiğini savunan yazarlar yanında, bu kavramın ifade ettiği alanın aslında uluslararası hukuk kavramı içinde yer alması gerektiğini savunan yazarlar da bulunmaktadır. Küresel idare hukukunu yeni bir alan olarak kabul edersek ideal uygulama alanlarından biri spor hukuku alanıdır. Bu alanda uluslararası otorite olan Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC) ve doping konusunda Dünya Anti-Doping Ajansı (WADA) aldığı kararlar bakımından idare hukuku gibi hareket etmekte ve küresel idare hukuku tanımlarına uymaktadır. WADA’nın 2019 tarihinde Rusya hakkında verdiği karar bunlardan biridir. Alınan kararlar spor alanındaki tüm müsabakalardan dört yıl boyunca men edilmişlerdir. Bu makale kapsamında anılan karar ile WADA kararlarının niteliği ve küresel idare hukuku kavramı incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Küresel İdare Hukuku, Uluslararası Hukuk, WADA, Uluslararası Olimpiyat Komitesi, Spor Hukuku.

* Bu çalışma, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programı kapsamında Nazlı YILMAZ tarafından hazırlanan “Uluslararası Hukuk Perspektifinden Küresel İdare Hukuku Tartışması” başlıklı yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi’nden yararlanılarak türetilmiştir.

** Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, gguneysu@anadolu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1754-953X.

*** Milli Eğitim Bakanlığı Uzmanı, nazli_yilmaz@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4686-3376, (Geliş Tarihi: 25.02.2020 – Kabul Tarihi: 14.07.2020).

**GLOBAL ADMINISTRATIVE LAW AND LEX SPORTIVA
DISCUSSIONS WITHIN THE CONTEXT OF WADA DECISION ABOUT
RUSSIAN PROHIBITION FROM THE OLYMPICS**

ABSTRACT

Though the concept of Global Administrative Law has been one of the most popular subjects in international literature on international law, it has been largely ignored in Turkish academia barring few papers on the issue. It has been mainly used to describe a huge area of global relations mainly deemed outside the conventional operational area of international law. However, there seems to be no unified understanding of this term amounts to. There is a number of thinkers defending the employment of this very term whereas some others take a stance in favour of a broader understanding of the term international law with a view to also covering these emerging relations. One of the most ideal areas of operation for a global administrative law is *lex sportiva*. In this specialized domain, IOC and WADA function as if they are administration within the confines of an administrative law. One striking example for these activities is the WADA Decision on Russia, which foresaw the banning of this country from all major sport events for a period of four years. In this paper, the authors aim to probe into global administrative law and the nature of WADA decisions.

Keywords: Global Administrative Law, International Law, WADA, IOC, *Lex Sportiva*.

GİRİŞ

Klasik tanımda uluslararası hukuk denilince devletler arası ilişkileri düzenleyen hukuk akla gelmektedir¹. Ancak günümüzde uluslararası alan çok aktörlü bir yapıya bürünmüş haldedir. Uluslararası ilişkilerin tarihsel gelişimine baktığımızda temelde egemenlik yetkisini elinde tutan devletlerin korunması bulunmaktadır. Devletlerin korunma sebebi ise vatandaşlarına sağladığı temel değerler olan güvenlik, özgürlük, güven ve adalet sebebiyledir.

Kavramın İngilizce karşılığı olan “*international*” kavramı 1956 yılında Philip C. Jessup tarafından anıldığı günden bu yana “*international law*” olarak kullanılmaktadır. Bu kavram yalnızca devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen bir hukuk dalı olarak ortaya atılmıştır. Devlet altı kuruluşlar ile kamu dışı aktörlerin bu yasal sisteme dâhil oluşu, ulusal düzenlemelerin ötesine geçen uygulamaların aktörleri olmaları ile onları da kapsayacak bir hukuk sistemi ihtiyacı zaman içinde kaçınılmaz hale gelmiştir².

Sisteme giren yeni yapılar ve devlet üstü yetkilerle donatılmış yeni küresel ya da bölgesel örgütlenmelerle klasik teori geçerliliğini yitirmiştir³. Klasik teorideki gibi bu alanda artık tek aktör devletler değildir. Hatta küreselleşmenin bir sonucu olarak uluslararası alanda devletlerin rolü zayıflamış haldedir⁴. Küreselleşme ve beraberinde gelen küresel idare hukuku bütünüyle teslim olunması gereken, sorgulanmadan kabullenilmesi gereken bir hukuki müessese değildir. Ancak küreselleşmeden kaçınmak günümüzde dünyadan kopmak anlamına geldiği için, idare hukuku ile küreselleşme ilişkisinin ortaya çıkarmış olduğu küresel idare hukuku kavramı⁵ tartışmaları kaçınılmazdır. Küresel idare hukuku kavramını ortaya atan yazarlar bu

¹ **Krisch, Nico/Kingsbury, Benedict** (2006) “Introduction: Global Governance and Global Administrative Law in the International Legal Order”, *The European Journal of International Law*, <<http://www.ejil.org/article.php?article=64&issue=1>> s.e.t. 07.02.2020, s.1.

² **Ruffert, Matthias/Steinecke, Sebastian** (2011) *The Global Administrative Law and Science*, New York, Springer, s.1.

³ **Ruffert/Steinecke**, s.1.

⁴ **Aydın, Ersel/ Rosenau, James N.** (2005) *Globalization, Security, and the Nation State: Paradigms in Transition*, New York, State University of New York Press. s.1.

⁵ **Çakmak**, s.122.

dönüşümü; feodal beyliklerin birleşerek ulus devletleri oluşturması benzeri bir dönüşüm olarak görmektedir⁶. Nitekim küreselleşme sürecinin, ulus devletlerin oluşma sürecinin uluslararası düzeyde bir tekrarı ve devamı olarak nitelenmesi bu çağa özgü değildir. Victor Hugo'nun 1849'daki öngörüsü de benzerdir. Ulus devletin oluşum süreci ile küreselleşmeyi paralel bir oluşum ya da bu iki sürecin birbirinin devamı, birbirinin tamamlayıcısı olduğu tezini bundan üç asır önce ileri sürmüştür.

“Bir gün gelecek, tıpkı Normandiya, Bretagne, Burgund, Lothringen, Elsa ve bütün diğer şehirlerimizin Fransa içinde kaynaştığı gibi; siz Fransa, Rusya, İtalya, İngiltere, Almanya ve kıtanın bütün milletleri zengin ferdi özelliklerinizden vazgeçmeksizin kendinizi üst bir toplulukta bir araya getirecek ve büyük Avrupa kardeşliğini kuracaksınız”⁷.

Bugünkü sisteme baktığımızda öngörüdeki kadar kesin bir birleşmeden söz edemsek de devletlerin tamamen bağımsız olarak karar alabildiğinden söz edemeyiz. Devletlerin egemenliğini kısıtlayan uluslararası kurallar ve yapılar bulunmaktadır.

Bugün devlet üstü yapılar ve küresel kurallardan etkilenmeyen bir sektör bulunmamaktadır. Devlet kontrolünden kaçmayı başarabilen ürün ve hizmetler küresel kurallara yakalanmaktadır. Dahası bazı alanlar yalnızca tek bir devletin kontrol edebileceğinden daha kapsamlı, uluslararası müdahaleyi gerektiren boyuttadır. Devletler göçmen balıkların avcılığını, sera etkisi yapan gazların salınımını, salgın hastalıkları veya küresel düzeyde etki gösteren mali krizleri önlemede yetersiz kalabilir. Çin'de çıkan Corona virüsü bugün başta Dünya Sağlık Örgütü olmak üzere küresel boyutta önlem alınmasıyla kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Bu noktada düzenleme yetkisinden kendi faydası için feragat etmektedir. Hatta internet yönetişimi, çevre kontrolü, olimpiyat oyunları ve ekonomik kriz gibi örnekler kendi doğası gereği

⁶ **Uygun, Oktay**, (2003) Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi, Anayasa Yargısı Dergisi, <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/939159>> s.e.t. 13.07.2020, s.274.

⁷ **Köse, Ömer** (2003) “Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü”, Sayıştay Dergisi, <<https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der49m1.pdf>> s.e.t. 05.02.2020, s.20.

küreseldir ve devlet yapılanmasının tek başına kontrol edemeyeceği küresel çözüm gerektiren sorunlardır⁸.

Bu bağlamda küresel idare hukukunun doğuş amacı, ihtiyaç doğrultusunda oluşacak üçüncü uluslararası hukuk katmanını meşrulaştırma ve gücün küresel ölçekte kontrolsüz uygulanmasını sınırlayacak bir mekanizma kurma üzerinedir.

Makale kapsamında küresel idare hukuku kavramı prensip ve değerleri, özneleri ve yargı fonksiyonu üzerinden incelenecektir. Devamında küresel idare hukukunun ideal uygulama alanı olarak görülen spor hukuku uygulaması son dönemde WADA tarafından verilen Rusya'nın Olimpiyat oyunlarından men edilmesi kararı üzerinden değerlendirilecektir.

I. KÜRESEL İDARE HUKUKU

Küresel idare hukuku, temel kamu hukuku işlevlerini uluslararası alana genişleterek bunu gerçekleştirmeyi önermektedir⁹. Küresel idare hukukunun, uluslararası kamu hukukundan farkı da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Uluslararası kamu hukuku, devletler veya tüzel kişiliğe sahip diğer özneler ve bu öznelerin karşılıklı ilişkileri ile ilgilidir. Uluslararası kamu hukuku ise kapsam olarak son derece sınırlıdır. Ancak kapsamlı bir uluslararası antlaşma veya kapsamlı bir uluslararası örgütlenme söz konusu olduğunda devreye girecektir¹⁰. Oysa küresel idare hukuku gerek özneler, gerekse kapsam olarak daha geniş bir çerçeveyi kapsamaktadır.

Bu alandaki hukukun rolünün nasıl kavramsallaştırılması gerektiği hususunda uluslararası literatür ikiye ayrılmış durumdadır. Bir tarafta bu düzenin yeni bir hukuk dalı olarak anılmasını savunanlar bulunmaktadır. Bu yeni hukuk dalını “küresel idare hukuku” şeklinde ifade etmektedirler¹¹. Diğer

⁸ Cassese, Sabino (2012) *The Global Polity: Global Dimensions of Democracy and the Rule of Law*, Sevilla, Global Law Press Editorial Derecho Global, s.21.

⁹ Krisch, Nico/Kingsbury, Benedict s.3.

¹⁰ Ruffert/Steinecke, s.42.

¹¹ Marks, Susan (2005) “Naming Global Administrative Law”, *NYU Journal of International Law and Politics*, <<https://www.ilj.org/publications/naming-global-administrative-law/>> s.e.t. 07.02.2020.

tarafıta bunun yeni bir dal olarak görülmesine gerek olmayıp, uluslararası hukukun yeni bir versiyonu olarak görülmesi gerektiğini ifade edenler bulunmaktadır. Ülkemizde küresel idare kavramı henüz alan yazınında tartışılan bir kavram olmadığı gibi Çakmak¹² ve Güneysu¹³ dışında bu konuya değinilmemiştir. Oysa uluslararası literatürde bu konu üzerine çok fazla tartışma yapılmaktadır. Küresel idare kavramını kabul eden, küresel idare hukuku açısından yasal müdahaleyi kavramsallaştıran Kingsbury, Krisch, Stewart, Esty ve Cassese bulunmaktadır. Uluslararası hukuk kavramına bağlılığını sürdürenler ise Armin von Bogdandy, Philipp Dann ve Matthias Goldmann tarafından temsil edilmektedir.

Küresel idare hukukunu, bir hukuk sistemi olarak tanımlayanların başında Kingsbury¹⁴ gelmektedir. Bu kavramın altında yasal mekanizmaları, prensipleri ve pratikleri tartışmıştır. Bu tartışmaları yaparken “uluslararası” kavramı yerine özellikle “küresel” kavramını kullanmayı tercih etmiştir. Uluslararası hukukun kaynakları ile küresel idare hukukunun kaynaklarının benzer yönleri bulunduğunu kabul etmektedir. Uluslararası teamül hukuku, *jus cogens*, antlaşmalar hukukunun temel prensipleri bu benzeşen noktalardan bazılarıdır. Fakat küresel idare hukukunun bu klasik tanımın dışında unsurları da barındırdığını savunmaktadır. Krisch ve Kingsbury¹⁵ de bu sistemin yasa koyucu gibi hareket edişi, içinde pek çok kurum barınması, ulusal ile uluslararası arasındaki sınırın kaybolmaya başlamasından bahsederek; bu durumu yeni bir hukuk dalının doğuşu olarak anmaktadır.

¹² Çakmak, N. Münci (2012) “Global İdare Hukuku Tartışmaları”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, <<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/789362>> s.e.t. 01.07.2020.

¹³ Güneysu, Gökhan (2015) “Uluslararası Hukuk Kuramı Açısından Global İdare Hukuku - Bir Girizgah”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, <<http://openaccess.inonu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11616/3916/makale.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> s.e.t. 14.02.2020.

¹⁴ Kingsbury, Benedict (2009). “The Concept of ‘Law’ in Global Administrative Law”, The European Journal of International Law, <<http://www.ejil.org/pdfs/20/1/1784.pdf>> s.e.t. 20.02.2020.

¹⁵ Krisch/Kingsbury, s.13.

Küresel idare benzeri bir düzenleyici otorite ihtiyacı, uluslararası ve hükümetler arası örgütlerin kurulması ihtiyacını doğurmuştur. Bu örgütlerin sayısı, bunları tanımlamak için kullanılan ölçüte göre değişim göstermektedir. Kısıtlayıcı bir ölçüte göre bu sayı 2004'te 245 iken, daha geniş bir ölçüte göre 7306'dır¹⁶. Casini¹⁷, ye göre bu sayılar daha yüksektir. 60.000'den fazla uluslararası organizasyon ve 2.000'den fazla küresel otorite olduğunu belirtmektedir. Bu sayıları daha anlamlı kılmak için aynı tarihlerde Birleşmiş Milletler (BM) üyesi 193 devlet olduğunu söyleyebiliriz. Daha ilginç olan bu örgütlerin kurulma hızıdır. Yüzyılın son çeyreğinde bu örgütlere kamu otoritelerinin katılımı da üç kat artmıştır¹⁸.

Bazı sektörlerde birden fazla düzenleyici otorite bulunmakta ve her örgüt farklı bir sorumluluk alanında yer almaktadır. Tüm bu örgütleri koordine etme işi de farklı örgütlerin doğumuna sebep olmaktadır. Pek çok küresel düzenleyici sistemin olduğu bu ortamda devletin sahip olduğu kamu gücü tekelinin optik bir yanılgıya dönüştüğü söylenebilir. Bu küresel yasal düzenin, devletin yerini aldığı veya daha dominant hale geldiği anlamına gelmez. Ama her ikisinin de seslerini duyurmaya başladığı söylenebilir.

A. KÜRESEL İDARE HUKUKUNUN PRENSİP VE DEĞERLERİ

Devlet yapılanması belirli kriterlere dayanmaktadır. Batılı anlamda devlet kimliği; bir takım prensip ve değerlere dayalı olarak kurulan, demokrasiye dayalı, anayasal yönetime sahip olan, birey haklarına ve özel mülkiyete dayalı ekonomisi olan yapılardır¹⁹. Anayasasının 2. maddesi de cumhuriyetin nitelikleri arasında “hukuk devleti” ilkesine yer vermiştir. Bu

¹⁶ **Cassese, Sabine** (2006) “Administrative Law Without The State? The Challenge of Global Regulation” International Law and Politics, <<http://www.iilj.org/gal/documents/administrativelawwithoutthestate.pdf>> s.e.t. 07.02.2020, s.671.

¹⁷ **Casini, Lorenzo** (2016) “The Expansion of the Material Scope of Global Law”: Cassese, Sabina (Editor), Research Handbook on Global Administrative Law, Cheltenham Edward Elgar Publishing Limited, s.26.

¹⁸ **Cassese**, s.672.

¹⁹ **Aydınlı/Rosenau**, s.42.

kavram, en kısa tanımıyla, vatandaşların hukuki güvenlik içinde buldukları, devletin eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı olduğu bir sistemi anlatır. Anayasa Mahkemesi de, hukuk devletini “insan haklarına saygılı ve bu hakları koruyucu adil bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmekle kendisini yükümlü sayan, bütün işlem ve eylemleri yargı denetimine bağlı olan devlet” şeklinde tanımlamıştır²⁰.

İdarenin dayandığı temeller ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de bir takım temel değerlere dayanma bütün hukuk düzenlerinde ortaktır. Küresel idare hukukunu da bir hukuk düzeni olarak düşündüğümüzde tıpkı devlet yapılanmasındaki gibi temel prensip ve değerleri ararız. Bu değerlerin olmaması, küresel idare hukuku olarak adlandırdığımız bu sistemi, devlet egemenliğini tehdit eden bir yapıya dönüştürebilir. Nitekim BM Güvenlik Konseyi ve Gıda Standartları Komisyonu uygulamaları bazı yazarlarca otoriter olarak anılmaktadır²¹. Berek-Erez ve Perez²² bu yeni sistemin tarafsız olmadığını, neo-liberal ve kapitalist politikalar ile şekillendirildiğini belirtmektedirler. Bunun bir sonucu olarak politik kontrol küresel olarak kapitalizm etkisindedir. Cassese²³ de benzeri görüştedir. Devlet yapılanmasında idarenin yetkileri şeffaflık, dinlenme hakkı, yargı denetimi gibi bir takım kurullarla birey lehine sınırlanmıştır. Uluslararası hukuk düzeninde devlet yetkilerinin bir kısmı küresel idareye devredilir. Küresel idarenin herhangi bir kısıtlama olmaksızın bu yetkiyi kullanacak olması düşünülemez.

²⁰ **Özbudun, Ergun** (2005) Türk Anayasa Hukuku, Ankara, Yetkin Yayınları, s.382.

²¹ **Bogdandy, Armin von** (2008) “General Principles of International Public Authority: Sketching a Research Field”, German Law Journal, <https://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dcc0c8495/t/56b85d21859fd0b8c4b202ec/1454923042394/GLJ_Vol_09_No_11_Bogdandy_2.pdf> s.e.t. 10.02.2020, s.1913.

²² **Barak-Erez, Daphne/Perez, Oren** (2013) “Whose Administrative Law is it Anyway? How Global Norms Reshape the Administrative State”, Cornell International Law Journal, <<https://www.lawschool.cornell.edu/research/ILJ/upload/Barek-Erez-Perez-final.pdf>> s.e.t. 14.02.2020, s.461.

²³ **Cassese** s.235.

Tüm küresel idareyi bir bütün olarak içine alabilecek bir sistem olmadığından akla gelen ilk çözüm genel ilkelere bakma yönündedir.

Anayasamıza baktığımızda hukukun genel ilkelerinden doğrudan doğruya söz edilmemiş olmakla birlikte 138. madde bu ilkelerin hâkim tarafından bir hukuk kaynağı olarak kullanılabileceğini imâ etmektedir²⁴ (“Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanî kanaatlerine göre hüküm verirler.” . 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin²⁵ 53. maddesi de uluslararası hukukun emredici normlarına atıf yapmaktadır:

Bir antlaşma yapılması sırasında uluslararası genel hukukun emredici bir normu ile çatışıyorsa batıldır. Bu sözleşme bakımından uluslararası genel hukukun emredici bir normu, bir bütün olarak Devletlerin uluslararası toplumunun, kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir uluslararası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak kabul ettiği ve tanıdığı bir normdur.

Aynı antlaşmanın 64. maddesi de bu tezi destekler niteliktedir: “Eğer uluslararası genel hukukun yeni bir emredici normu ortaya çıkarsa, bu normla çatışan mevcut herhangi bir antlaşma batıl hale gelir ve sona erer.” Her iki maddeyle ilgili sorun bu maddelerin nasıl uygulanacağı sorunudur. Uluslararası hukukun genel kabul görmüş emredici normunun hangisi olduğunu belirtmemektedir.

Hukukun genel ilkelerinin tam ve herkesçe kabul edilebilecek bir tanımını yapmak kolay olmamakla birlikte, bu konuda pozitif bir temel olarak Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün²⁶ 35. maddesinden yararlanılabilir. Bu

²⁴ “Anayasa’nın 138. Maddesine göre hâkimler, “...Anayasa’ya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler..” ve bu nedenle de Anayasa Mahkemesinin bu somut Anayasal kurallar dururken, yorum yoluyla doğrudan AİHM içtihadını esas alarak hüküm tesis etmesi söz konusu edilemez.”

Bu görüş, karşı oy gerekçesinde dile getirilmiştir. AYM, E: 2002/1, K: 2008/1, K.T. 29.1.2008, R.G. 01.07.2008, S. 26923.

²⁵ Vienna Convention on the Law of Treaties, United Nations Treaty Series, 1969, V: 1155, Türkçesi: **Gündüz**, s. 66-87.

²⁶ **BM** (1945) Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, <http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/adalet_divani.pdf> s.e.t. 20.02.2020.

madde, “uygar milletlerce tanınmış genel hukuk ilkelerini” uluslararası hukukun kaynakları arasında saymıştır. Anayasa Mahkememiz de, muhtemelen bu tanımdan esinlenerek, hukukun genel ilkelerini, “hukukun bilinen ve tüm uygar ülkelerinin benimseyip uyduğu ilkeler” olarak tanımlamıştır²⁷.

Ortak kanı hukukun genel ilkeleri olmasına rağmen bu ilkelerin hangisi olduğu konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Yazarlarca nedensellik, şeffaflık, genellik, insan hakları, özerklik ve işbirliği gibi kavramlar tartışılrsa da bir fikir birliği bulunmamaktadır. Dahası bu ilkelerin yazılı olduğu uluslararası kabul görmüş bir metin de bulunmamaktadır. Ulusal hukuku düşündüğümüzde bir üst norm olarak devletin anayasası bulunur. Küresel idare hukuku herkesçe kabul gören yerel idare hukukunu bir arada tutan anayasal çerçeveden yoksundur. Hükümet veya daha üst bir organ bulunmamaktadır. Sadece sektörel alt idareler bulunmaktadır. Bununla birlikte uluslararası hukukta anayasalaşma eğilimi gözlemlenmektedir. İnsan haklarının, ceza hukukunun kaynağı olarak tanınması bunun göstergelerindedir. Gene de bu örnekler, idare hukuku ile kıyaslandığında ilkel örneklerdir.

Bazı yazarlar BM Antlaşmasını; üyelik koşulları, diğer antlaşmalardan üstünlüğü (103.madde), değiştirilemezliği, uluslararası hukukun temel belgelerinden oluşu, hatta uluslararası hukuku düzenleyen temel belge oluşu, tüm ülkeleri kapsayıcı yapısı ve üye ülkeler için bağlayıcı oluşu gibi sebepler nedeniyle anayasa metni eş değerinde görmektedir. Hatta bazı yazarlar bu iddiayı bir adım daha ileri götürerek uluslararası hukuku düzenleyen temel belge oluşu sebebiyle BM Antlaşmasını, “uluslararası anayasallaşma (*international constitutionalism*)” olarak tanımlamaktadır²⁸.

BM’in kuruluşunu düzenleyen bu antlaşma Türkçeye “antlaşma” terimi ile çevrilse de orijinal hali “*Charter of the United Nations*” şeklindedir. Orijinal halinde “treaty” ya da “instrument” olarak ifade etmek yerine “charter”

²⁷ Özbudun, Ergun (2005), Türk Anayasa Hukuku, Ankara, Yetkin Yayınları, s.120.

²⁸ Ruffert/Steinecke, s.29.

terimiyle ifade edilmesi de bazı yazarların bu metni anayasa eşdeğerinde görmesine kaynaklık teşkil etmektedir²⁹.

Bahsi geçen BM Antlaşmasınının 103'üncü maddesi şu şekildedir: "Birleşmiş Milletler üyelerinin işbu Antlaşmadan doğan yükümlülükleri ile başka herhangi bir uluslararası antlaşmadan doğan yükümlülüklerinin çatışması durumunda, işbu Antlaşmadan doğan yükümlülükler üstün gelecektir." Metinden de açıkça anlaşıldığı üzere bu madde ile BM Antlaşmasına üstünlük tanınmış, normlar arasında daha üst seviyede bir konuma getirilmiştir. 1969 tarihli Viyana Konvansiyonu da bu maddeyi desteklemektedir. Zaten BM Antlaşmasını anayasa olarak değerlendiren yazarların temel dayanağını oluşturan etmenlerden biri de budur.

Hukuki bir kavram olarak anayasa, bir devletin temel yapısını, kuruluşunu, iktidarın devrini ve devlet iktidarı karşısında bireylerin özgürlüğünü düzenleyen bir belgedir³⁰. Teziç'in tanımından yola çıkarsak anayasa kavramının devletin yapısından ayrılmayacağı sonucuna ulaşabiliriz. Bu da uluslararası sistemde anayasa benzeri bir yapı bulunamayacağı iddiasına götürebilir. Gözübüyük³¹'e göre ise anayasalar, ekonomik ve toplumsal alanda siyasi iktidarlara yön veren temel bilgileri, bireylere sağlanan temel hak ve özgürlükleri gösterirken; temel hak ve özgürlüklerin güvencesini de oluştururlar. Gözübüyük'ün tanımıyla anayasa kavramı uluslararası literatüre daha uygundur. Anayasa kavramını tanımlama maddi ve şekli açıdan yapılacak olursa, siyasi iktidarın örgütlenmesi ile hak ve özgürlüklere ilişkin tüm normlar maddi anlamda anayasanın kapsamındadır. Burada anayasal konulara ilişkin kuralları yapan organın niteliği önemli değildir. Şekli anlamda anayasa ise, kanundan farklı usullere uyularak yapılan ve değiştirilen, biçimiyle nitelendirilen işlemlerdir.

Her ne kadar 103. madde ile BM Antlaşmasına diğer antlaşmalara göre bir üstünlük tanınmakta ve hiyerarşide daha üst bir noktaya konulsa da; BM antlaşması dahi devlet yapılanmasında anayasanın çerçeve çizen yapısını tam

²⁹ Ruffert/Steinecke, s.29-32.

³⁰ Teziç, Erdoğan (2003), Anayasa Hukuku, Beta Yayınevi, İstanbul, s.136.

³¹ Gözübüyük, Şeref (2004), Anayasa Hukuku, İstanbul, Turhan Kitabevi, s.45.

olarak kapsayamamaktadır. Bu da ana sorumluların demokratik hesap verilebilirlik gibi kontrol mekanizmalarına tabi olmamaları sonucunu doğurmaktadır³². Küresel idare hukukuna getirilen sistemsiz eleştirilerin başında da bu problem gelmektedir. Devletin egemenlik yetkilerinin bir kısmından uluslararası hukuk ve düzen yararına feragat ettiğini yukarıda belirtmiştik. Yerine gelen yapıda devlettekine benzer kontrol mekanizmalarının olması beklenmektedir.

BM Antlaşmasını anayasa olarak kabul etsin veya etmesin yazarların ortak kanısı bu tür değerlere küresel idare hukukunda da ihtiyaç olduğu yönündedir. Anayasalar, kurumsal yapıyı düzenleyen belgeler olmanın ötesinde, normatif niteliğe sahip bir hak ve özgürlükler belgesi ve değerler sistemi olarak toplumsal hayatın tümünü içerir. Küresel idarenin dayandığı tüm hak ve özgürlükler ile değerleri ifade eden bir metin bulunmadığından, bu tanıma göre de BM Antlaşması Anayasa metni eş değerinde değildir.

Bu kavramların aranması gerektiği herkes tarafından kabul görse de hangi kavramların aranacağı konusunda tartışma vardır. İdare hukukunun en gelişkin örneklerinin görüldüğü batı hukukları arasında bile bu konuda ayrımlar vardır. Sadece Avrupa Birliği gibi küçük bir topluluk içinde dahi birden fazla idare hukuku sistemi kullanılmaktadır. Ekonomik bütünlüğü büyük oranda sağlamış Avrupa Birliği (AB) içinde dahi, Avrupa bütünlüşmesi için bir anayasa oluşturulması fikri yıllardır tartışılmakla birlikte nihai bir sonuç elde edilebilmiş değildir.

B. KÜRESEL İDARE HUKUKUNUN ÖZNELERİ

Küresel idare hukuku yapılanmasını savunan görüşün en temel farklılıklardan biri olarak gördüğü husus özneler konusudur. Klasik teoride uluslararası hukukun aktörleri olarak devletler yer almaktadır. Ancak günümüzde gelinen noktada küresel yasal düzeninin çok sesli bir birlik olduğu söylenebilir. Geleneksel pozitivist anlayış da devletleri, uluslararası hukukun ana aktörler olarak görür. Modern pozitivistler ise hükümetler arası organizasyonları, hükümet dışı oluşumları, küresel ekonomik aktörleri ve

³² Aydınli/Rosenau, s.143.

küresel medyayı da kabul etmektedir. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Batı Avrupa Birliği (WEU) gibi askeri antlaşmalardan, hükümetler üstü organizasyonlara, BM'den Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO), Uluslararası Ticaret Odası (ICC), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), IOC ve WADA gibi özellikli bir konuya eğilen teşkilatlara; Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, Amerika ve Afrika'daki bölgesel işbirliklerine, Commonwealth ve Frankofon birliğine; G8 ve G20 ortaklıklarına kadar sayısız uluslararası organizasyon bulunmaktadır. Bu çeşitlilik içerisinde BM gibi büyük örgütlerde bile astlık üstlük ilişkisi yoktur.

Uluslararası hukukun doğuş amacı bir devletin, diğer devletlerle olan ilişkilerini düzenlemektir. Yerel güçler alınan kararları yasalarına yansıttığı ölçüde, bireyler de bundan etkilenmektedir. Özellikle çevre ve mali konularda verilen kararların ülke hukukuna yansıtılması beklenir. Klasik teoride yerel yasa koyucuların bu gibi uluslararası yükümlülüklerine uyması beklenir. Bireyler yalnızca dolaylı olarak etkilenen statüsündedir. Ancak günümüzde küresel idare hukukunun bireyleri, şirket ve sivil toplum örgütlerini doğrudan etkileyebilecekleri varsayılır.

Klasik teoride ulusal yasa koyucunun koyduğu kuralların yalnızca ülke sınırları içinde etkili olduğu kabul edilir. Fakat bu etki bazen ülke sınırlarını aşabilmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) hükümetinin ticarete aldığı bir karar Çin borsasında doğrudan etki doğurabilmektedir³³. Yerelde alınan kararların etkisi ülke sınırlarını aşsa da, diğer ülkelerin bu kararların alınması aşamasında bir etkisi olmamaktadır.

Uluslararası şirketler de küresel idarenin bir parçası olmuş durumdadır. Aldıkları kararlar bireyleri hatta ülkeleri etkileyebilmektedir. Rusya'da yapılan 2018 Dünya Kupasına günler kala Nike şirketinin aldığı karar en güncel örnektir. Şirket ABD'nin İran yaptırımları nedeniyle, İran milli futbol takımına Rusya 2018 için ayakkabı yollamayacağını beyan etmiştir. Marka, İranlı oyunculara destek olamayacağını, Beyaz Saray'ın kurallarına uymak

³³ BBC (2019, 05 06), Trump'ın ek gümrük vergisi tehdidinin ardından Çin borsası sert değer kaybı yaşadı. <<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-481732022>> s.e.t. 14.02.2020.

zorunda olduklarını açıklamıştır. Alınan karar her ne kadar ABD menşei görsüne de şirket aracılığıyla uygulanmış ve İran'ı doğrudan etkilemiştir³⁴.

Bu konuda çok daha etkili başka örnekler de bulunmaktadır. Medyada bunların en ses getirenlerinden biri Çin'in en büyük telefon üreticisi Huawei'ye yapılandır. ABD menşei bir firma olan Google ve ARM firmasının bu şirketle bağlarını keseceğini açıklaması uluslararası şirketlerin de bu alanda birer aktör olduğunun kanıtı niteliğindedir. Huawei'ye getirilen bu yasağın temelinde ABD hükümetinin siber güvenlik endişeleri yatmaktadır³⁵. Bu yasağın etkilerinin Çin menşei Xiaomi, Matebook ve Lenovo gibi firmaları kapsayıp kapsamayacağı henüz belirsiz olsa da, füze ve Iphone yapımında kullanılan madenlerin ana tedarikçilerinden olan Çin'in vereceği karşılık küresel idarenin uluslararası anlaşmazlıklar konusunda da yeni bir boyuta geçmesine neden olabilir³⁶.

“Küresel idare hukukunda Yargı” başlığı altında açıklanacak uluslararası mahkemelerin gelişmesi de bu alana başka bir aktörün girmesine sebep olmuştur. Uluslararası mahkemelerin iş yükü arttıkça bu alanda çalışan kişi sayısı da artmaktadır. Bu alanda uzmanlaşan avukatların sayısı devletlere, iş sahiplerine ve dava açmayı düşünen bireylere yol göstermek üzere her geçen gün artmaktadır. Örneğin Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlık Organı bu alanda ticaret hukuku ile ilgilenen avukatlar için yeni bir uzmanlık alanı haline gelmiş durumdadır³⁷.

Küresel idare aktörleri olan bu örgütlerin işlevleri, devletteki idare hukuku işleyişinden farklılık arz eder. Devlet yapılanmasında idare hukuku,

³⁴ **BBC** (2018, 06 12), World Cup: Nike boots barred for Iran footballers amid US sanctions <<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-44457911>> s.e.t. 14.02.2020.

³⁵ **The Verge** (2019) “The case against Huawei explained”, <<https://www.theverge.com/2019/5/22/18634401/huawei-ban-trump-case-infrastructure-fears-google-microsoft-arm-security>> s.e.t. 14.02.2020.

³⁶ **The New York Times**, (2019, 05 23), “China’s Supply of Minerals for iPhones and Missiles Could Be a Risky Trade Weapon”, <<https://www.nytimes.com/2019/05/23/business/china-us-trade-war-rare-earths.html>> s.e.t. 14.02.2020.

³⁷ **Alter, Karen/Helfer Laurance/Madsen, Mikael** (2016), “How Context Shapes the Authority of International Courts”, Law and Contemporary Problems, <<http://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol79/iss1/1>> s.e.t. 14.02.2020 s.24.

bireyle devlet arasındaki ilişkileri düzenler. Uluslararası idare hukuku ise devletlerarasındaki ilişkileri düzenlerken; küresel idare hukukunun tarafları hem devlet, hem bireyler, hem de ulus üstü örgütlenmeler olabilmektedir. Üye ile üye olmayan ve özel yahut kamu kurumlarını ayıran çizgi net değildir. Uluslararası Sivil Savunma Teşkilatı (ICDO) da hem ilişkili, hem bağlantılı üyelerin oy hakkı bulunmaktadır. Sivil toplum kurumlarını üye olarak kabul eden pek çok kurumsal örgüt bulunmaktadır: Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU), Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO), ILO, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO), ICAO gibi. Örneğin Uluslararası Hava Taşımacılığı Pilotları Federasyonu (IFALPA), Uluslararası Uçak Sahipleri ve Pilotlar Derneği Konseyi (IAOPA) konseye katılmaktadır. Son olarak pek çok küresel örgüt, birlikleri (başta Avrupa Birliği) üye olarak kabul etmektedir. Dünya Ticaret Örgütü, ICDO ve Uluslararası Zeytinyağı Konseyi gibi.

Aslında küresel idare hukukunun bireyleri, hukuk öznesi olarak tanınması 1920'lerde Milletler Cemiyeti'nin kurulması ile başlamıştır. O yıllarda küresel idare hukuku öznesi olarak tarih sahnesine çıkan kişiler uluslararası örgüt çalışanlardır. Bu kişilerin hak ve yükümlülüklerini düzenleyen hükümler de küresel idare hukukunun ilk uygulamalarıdır. Küresel idare hukuku, uluslararası örgütlerin kendileri için çalışanlar ile ilgili yetkilerinin kullanılmasına kısıtlamalar getirerek hesap verilebilirliği ve meşruiyetlerini arttırmaktadır.

Uluslararası rejimin ulaşmaya çalıştığı amaçlardan biri de devletlerin yükümlüklerini bireylere karşı olan uygulamalarında hatırlatmaktadır. AB gibi çok uluslu yönetim örnekleri bu açıdan önemlidir. Nesli Tehlikede Olan Türlerin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme³⁸ (CITES), ozon tabakasının incelenmesi ile ilgili Montreal Protokolü, tehlikeli atıklarla ilgili Basel Kongresi ve ILO Sözleşmeleri de buna benzerdir. Uluslararası yönetim organları klasik teorinin aksine burada doğrudan düzenleyici ve denetleyici konumunda bulunmaktadır. Pek çok uygulamada yönetim organları hükümet temsilcileri ile sivil toplum örgütlerinin bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Örneğin ILO

³⁸ The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, United Nations Treaty Series, V: 993, 1983.

ulusal hükümetlerin temsilcileri yanında, işveren ve çalışanlardan oluşmaktadır.

Küresel örgütlerin toplantılarında hükümet dışı topluluklardan en büyük katılım sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu yapıların katılımı, şeffaflık kriterinin gelişimine katkı sağlamaktadır. İmkân verildiği ölçüde iş dünyası ve sendika toplulukları da, tavsiye komisyonlarına üyelikler yoluyla, aktif katılım göstermektedir. Her ne kadar endüstri kollarının tamamı için temsilci öngörülse de, tüketici gruplarının katılımı maliyetler sebebiyle kısıtlı kalmaktadır³⁹.

Sivil toplum örgütlerinin bir başka işlevi uluslararası mahkemeler vasıtasıyladır. Özellikle insan hakları alanında çalışan sivil toplum örgütleri uluslararası mahkemelere test davaları açmaktadır. Böylece belli konularda hâkimleri uluslararası metinleri yorumlamaya zorlamaktadırlar. Bu kuruluşlar aynı zamanda bireylerin açtığı davalarda gözlemci olarak katılmakta, dosyalara erişim izni istemekte ya da davanın seyrini değiştirebilecek önerilerde bulunabilmektedirler⁴⁰.

Sivil toplum kuruluşlarının uluslararası mahkemeler üzerindeki etkisine somut örnek, Uluslararası Ceza Mahkemesi örneğidir. Bu kuruluşlar, mahkemenin kuruluşunda etkili olmalarının yanı sıra, mahkemenin işleyişinde de aktif görev almışlardır. Mahkemenin faaliyetlerini yakından takip etmekte ve en sert eleştirileri getirmektedirler⁴¹.

Devletlerin esas özne olduğu yapılanmalar da mevcuttur. Dünya Ticaret Örgütü yapılanması buna örnektir. Bu durumlarda, bireyler ve özel sektör temsilcileri yalnızca korunan veya faydalanan konumundadır. İyi yönetim, hukukun üstünlüğü veya çevre standartları söz konusu olduğunda ya da Dünya Bankası geliştirmekte olan ülkelere mali yardımda bulunacağı zaman doğrudan devletle muhatap olur, diğer güçler temsil kabiliyetine haiz değildir.

³⁹ **Steward, Richard B.** (2005), "U.S. Administrative Law: A Model for Global Administrative Law? Law and Contemporary Problems", <<http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1362&context=lcp>> s.e.t. 14.02.2020, s.87.

⁴⁰ **Alter ve diğerleri**, s.24.

⁴¹ **Güneysu**, s.291.

Küreselleşmeyle bölgeler, alt bölgeler ve kentler adeta yeniden keşfedilmeye ve onlara yeni anlamlar yüklenmeye başlamıştır. Tüm dünyada yerelin kendisi doğrudan bir aktör olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bütün metropoller, dünyanın değişik kentleriyle ve uluslararası kurumlarla doğrudan ilişki kurmaya başlamıştır. Başka bir ifadeyle yerel kendi pozisyonunu, ekonomik alanda, ulus devletten ayrı olarak belirleyebilir hale gelmiştir. Her bir yerel birimin iç ve dış ilişki kurma kapasitesi artmış, bu birimler küresel idare hukukunun bir öznesi haline gelmiştir.

Yukarıda sayılan örneklerden de anlaşıldığı üzere, küresel idare hukukun öznelere klasik uluslararası hukuktaki tanımından daha geniştir. Üstelik bu alanda bir birlik olmadığı gibi örgüt yapılanmasına göre değişiklik arz etmektedir.

C. KÜRESEL İDARE HUKUKUNDA YARGI

Hukukun varlığından söz edebilmemiz için müeyyide gücüne sahip olması gerekir. Hukuk belli bir toplumda, belli bir dönemde yürürlükte olan ve devlet tarafından yaptırıma bağlanmış toplumsal davranış kurallarının bütünüdür. Yaptırım ise, hukuk kurallarına karşı gelindiğinde, kanunlar çerçevesinde kullanılan devlet gücüdür. Yaptırım unsuru, hukuk kurallarını öteki davranış kurallarından (din, ahlak, görgü vs.) ayırır. Ulusal hukuk bu güce sahiptir. Ulusal hukuk içerisindeki herhangi bir hukuk kuralını incelediğimiz zaman, kuralın emredici bir yönü olduğunu anlayabiliriz. Hukuk normu, belli şeylerin yapılmasını veya belli şeylerden kaçınılmasını emreder. Hukuk normlarına uyumun sağlanabilmesi ve sürdürülebilmesi hukuk hayatında cebirin varlığını sürekli biçimde korumasına bağlı bulunmaktadır. İnsanların büyük çoğunluğu cebir kullanılmasına gerek kalmaksızın hukuk kurallarına kendileri uyarlar. Bazı ülkelerde cebir kullanılması minimum düzeye inmiş olabilir. Ancak böyle bir gözlemin geçerli olması, cebir mekanizmasının hukuk hayatı bakımından kaçınılmaz bir zorunluluk olması gerçeğini ortadan kaldırmaz. Ceza hukukunun kişiyi özgürlüğünden mahkûm etme veya idam gibi müeyyide güçleri bulunmakta, özel hukukta ise kişi malından veya parasından olabilmektedir. Hukuk uygulaması, bağlayıcı hukuk normu olmaksızın imkânsızdır. Devletin yetkili

kıldığı kişilerin kurala uyulmasını sağlamak için zor kullanma yetkisi genel ve sürekli bir durumdur.

Küresel idare hukukunu bir hukuk düzeni olarak kabul ettiğimizde benzer güvencelerin aranması kaçınılmazdır. Casini⁴² küresel idare hukukunun gelişiminin düzenleyici, yargısal, kurumsal ve prosedürel olmak üzere dört boyutlu olduğunu belirtmektedir. Küresel idare hukuku söz konusu olduğunda hesap verilebilirlik konusu da tartışılan konulardan biri olmuştur. Küresel idarenin eylemlerinin, hizmet vermesi gereken aktörlere hesap verebilirliğin sağlanması sorgulanır. Bu yetki ise bağımsız mahkemelere verilmiştir. Uluslararası sistemde ise uluslararası mahkemelerin verdiği kararların bu yetkiyi uluslararası antlaşmalardan aldığı varsayılır. Fakat devletin antlaşmayı imzalamayarak kendini bu yükümlülükten muaf tutma veya imzalamasına rağmen yürürlüğe sokmama ihtimalleri bulunmaktadır. Hukuk devleti için temel unsurlardan sayılan yargı denetiminin nasıl sağlanacağı bu kapsamda incelenmelidir.

Avrupa siyasi bütünleşmesi ve anayasal temellerinin oluşmasındaki en büyük katkıyı kuşkusuz Avrupa Birliği Adalet Divanı (ECJ) içtihatları sağlamaktadır. ECJ, Avrupa Birliği'nin yargı organıdır ve Adalet Divanı, Genel Mahkeme ve uzmanlık mahkemeleri olmak üzere üçlü bir yapıdan oluşur. ECJ'nin temel amacı, Avrupa Birliği hukukunun Avrupa Birliği içerisinde her yerde aynı şekilde yorumlanmasını ve uygulanmasını sağlamaktır. ECJ, Birlik hukukunun yorumlanmasında ve uygulanmasında hukuka saygıyı sağlama, ulusal hukuk düzenleri ile Birlik hukuk düzeni arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, hukuki denetim, yorum, uyuşmazlık çözme, hukuk yaratma ve boşluk doldurma işlevlerini yerine getirir⁴³. Birlik hukukunun yargısal denetim fonksiyonunu yerine getiren ECJ'nin genel amacı, kurucu antlaşmaların yorumlanmasında ve uygulanmasında hukuka saygı ilkesinin gözetilmesini sağlamaktır. Bu noktada ECJ, yargıçlarının teleolojik yani amaçsal yorum yöntemini kullanarak Avrupa'nın bütünleşmesinde kurucu antlaşmaları yorumlamaktadırlar. Bu yönüyle ECJ, bir çeşit anayasaya

⁴² Casini, s.39.

⁴³ Dışişleri Bakanlığı (2015) "Bir Bakışta AB/ Avrupa Birliğinin Kurumları/ Avrupa Birliği Adalet Divanı", <https://www.ab.gov.tr/_45632.html> s.e.t. 14.02.2020.

uygunluk denetimi işlevini yerine getirmekte; yargı kararları yoluyla Avrupa siyasal bütünleşmesine gidilmektedir⁴⁴.

AB için yargı sistemi işlevini gören ECJ benzeri bir yapı küresel düzeyde bulunmamaktadır. Yukarıda küresel idare hukukunda anayasa benzeri bir metin olarak BM Antlaşması tartışılmıştı. BM bünyesinde dahi, tüm uluslararası yapıyı kapsayacak bir mahkeme yapılanması bulunmamaktadır. BM alt örgütlerinde bu türden yapılar bulunmaktadır. Ancak onların da ECJ kadar kapsayıcı olduğunu söyleyemeyiz. Bu konuda somut bir örnek, BM'nin bir parçası olan Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi (ITLOS) örneğidir. BM alt kuruluşu olmasına rağmen 135 ülkenin 24'ü seçim yapmış, merci bunlardan yalnızca 14'ü tarafından tanınmıştır⁴⁵. Her ne kadar ITLOS yeni bir yapılanma olsa da; yerel mahkemenin yetkisi bu konuda çok daha nettir ve anlaşmazlık olduğunda, yasa koyucular ile hukuk uygulayıcılar dâhil, her bireye uygulanacağı kesindir.

Hukuki cebrin en önemli niteliği caydırıcılık unsurunu ihtiva etmesidir. Genellik, süreklilik, rastlantısal olmamak hukuki yaptırımın temel özellikleridir. Caydırıcılık unsuru ile kast edilen, uygulanan cebrin başkalarının da aynı fiili işlemlerini önleyecek nitelik taşımasıdır. Oysa küresel idare hukukunun belirlediği kurallar, yukarıda ITLOS antlaşmasının tanınırlık sorununa değinildiği üzere, genellik unsurunu ihtiva etmemektedir. Kuralın sadece antlaşmayı tanıyan devletlere uygulanacak olması, caydırıcılık unsurunu zayıflatmaktadır.

Küresel idarenin aldığı kararların denetimini kimin yapacağı; ulusal mahkemelerle devam mı edileceği, yoksa küresel yasal sistemin kendi mahkemelerini mi kuracağı sorunu akla gelen bir diğer sorundur. Birinci ihtimalin gerçekleşmesi durumunda yerel mahkemelerin bu kuralları nasıl yorumlayacağı sorunu ortaya çıkar.

⁴⁴ **Oğuzlar, Özlem** (2006), Avrupa Anayasası, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, <<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2006-65-245>> s.e.t. 20.02.2020, s.183.

⁴⁵ **Warioba, Josheph Sinde**, (2001), "Monitoring Compliance with and Enforcement of Binding Decisions of International Courts", MPIL Research Paper Series, <https://www.mpil.de/files/pdf1/mpunyb_warioba_5.pdf> s.44.

Küresel idare hukukunda AB örneklemindekine benzer bir üst otorite olmadığından, bu sorun çözümsüz kalmaktadır. Küresel idare hukukunda üst otoritenin boşluğu, kuralların nasıl uygulanacağı hususunda da sorun yaratmaktadır. Yerel mahkemelerin bu konuda bilgilendirilmesi için uluslararası temsil heyetlerine görev düşmektedir⁴⁶. Yerel mahkemelerin uygulaması bu aşamada önem kazanmaktadır. ICDO ve WMO gibi kurumlar çözüm mekanizmalarına ihtiyaç duymazken, küresel örgütlerin bir kısmı küresel örgütlerle ilgili konuları ulusal mahkemelere bırakmıştır.

Küresel idarenin kararlarını uygulama görevini yerel mahkemelere bırakan görüşün aksine, bazı uluslararası mahkemeler doğrudan yerel idarenin kararlarını denetleme misyonunu üstlenmiştir. New York Konvansiyonu'nun tahkim mekanizması, Madde 19'a göre faaliyet gösteren Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA) çok uluslu panel kararları ve hatta AİHM buna örnek gösterilebilir. Özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları doğrudan etki göstermektedir. Uluslararası organlarca atanan yabancı yargıçları da bünyesinde barındıran Bosna Anayasa Mahkemesi gibi ulusal mahkemeler ile ulusal- uluslararası organların bir araya gelmesi ile oluşan karma (*hybrid*) ceza tahkim mercileri de ulusal mahkemelerin aldığı kararlar üzerinde denetim uygulayabilmektedir⁴⁷.

Küresel düzeydeki düzenleyici rejimler arasındaki bu alandaki farklılıklar bulunmaktadır. Uluslararası Standardizasyon Örgütü (ISO) gibi bazı küresel örgütler yalnızca devletlere eylemi için rehber olacak bir çerçeve sunarken, diğerleri yerel kurumlar için kılavuzlar oluşturmaktadır. Bazı örgütlerin kendi uygulama mekanizmaları varken, yine ISO bir uyumsuzlıkla karşı karşıya kaldığında uygulama için ulusal ya da bölgesel makamları kullanmaktadır⁴⁸. Bazıları anlaşmazlıkları çözmek için yargı organlarını kullanırken, diğerleri müzakere, uzlaşma veya arabuluculuk öngörmektedir.

⁴⁶ Steward, s.67.

⁴⁷ Kingsbury, s.44.

⁴⁸ Craig, Paul (2015), UK, EU and Global Administrative Law, Cambridge, Cambridge University Press, s.789.

En yaygın çözüm küresel idare mahkemelerinin kurulmasıdır. Bunlar genellikle “panel” denilen bağımsız organlardır. Dünya Ticaret Örgütü Uzlaşmazlık Çözüm organı, ITLOS, NAFTA antlaşması çerçevesinde faaliyet gösteren Uzlaşmazlık Paneli en bilinen örneklerdir. Dünya Bankası yatırımlarını ilgilendiren anlaşmazlıkların çözümü için kurulmuş ayrıca Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması⁴⁹, Enerji Şartı Antlaşması⁵⁰, Mercosur Sömürge Yatırım Protokolünü⁵¹ ilgilendiren anlaşmazlıkları da çözüme amacı olan ICSID, WIPO’nun Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi ve Dünya Bankası Denetim Paneli bunlardan birkaçıdır. Diğer uluslararası kurumların da benzeri organları bulunmaktadır⁵². WIPO Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü, Birleşmiş Milletlerin özelleşmiş 17 örgütünden birisidir. Alan adı kaydını elinde tutanlar ile aynı ada “.fr” veya “.ra.” gibi ulusal halleriyle sahip olanlar arasındaki uyuşmazlıkları çözümlenmektedir. İnternet Tahsisli Sayılar ve İsimler Kurumu (ICANN), internetin iş dünyası, teknik, akademik ve kullanıcı gruplarının geniş katılımıyla oluşturulmuş kâr amacı gütmeyen bir özel sektör kuruluşudur. ICANN’ı ilgilendiren uyuşmazlıklar Uyuşmazlık Çözüm Servisince çözümlenmektedir. Dünya Bankası denetim organı, Uluslararası Gıda Güvenliği Standartları ve Tehlikedeki Türlerin Uluslararası Ticaret Konvansiyonu ile ilgili olarak Gıda Standartları Komisyonu karar mekanizmasının faaliyetleri de benzeri örneklerdir.

II. SPOR HUKUKU UYGULAMASI

Spor rejimleri ve kamu makamları arasındaki ilişkiler yukarıda açıklanan küresel idare hukuku uygulamalarına bir örnek olarak hem uygulama birliği, hem de kurumsal işbirliğinin biçimlerini içermektedir.

Spor alanında oluşturulan uluslararası sistem küresel idare hukuku konusunda yukarıda tartışılan noktalarda pek çok soruna karşılık verir niteliktedir. 19. yüzyıldan bu yana özellikle Olimpiyatlarla ilgili

⁴⁹ North American Free Trade Agreement: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması.

⁵⁰ Energy Charter Treaty: Enerji Şartı Antlaşması.

⁵¹ Colonial Investment Protocol of Mercosur: Mercosur Sömürge Yatırım Protokolü.

⁵² Cassese, s.293.

düzenlemelerde çok yol alınmıştır. IOC tarafından düzenlenmekte olup, Olimpiyat Tüzüğü denilen ve olimpiyat oyunlarının prensip ve kurallarını belirleyen kendi anayasası bulunmaktadır. Örneğin, “spor uygulamasının bir insan hakkı olduğu” ifadesi Olimpiyatın Temel İlkelerinde yer bulmaktadır⁵³. Olimpiyat Tüzüğü, Olimpiyatın Temel İlkelerini ve temel değerlerini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, IOC’yi üst otorite olarak belirleyerek yanında diğer organlar olarak, Uluslararası Federasyonlar ve Ulusal Olimpiyat Komitelerine işaret etmektedir. Böylece idare için gerekli olan temel değerleri belirlemenin yanında sistemin temel organlarına yasal çerçeve sunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, yukarıda küresel idare hukukunun prensip ve detayları başlığında detayları açıklanan anayasa benzeri bir üst normun olmayışı problemi çözülmüş görülmektedir.

Spor alanında pek çok düzenleyici norm olmasının yanı sıra; bu alan kendi ihtilaf çözme organı olan Spor Tahkim Mahkemesi’ne (CAS) de sahiptir. 1983 yılında o dönemin IOC başkanı olan Juan Antonio Samaranch’ın katkılarıyla dünya genelinde tüm spor dallarını kapsayacak bir üst mahkeme yaratmak ülküsüyle kurulmuştur. CAS kurulduğu ilk dönemlerde fazla etkin olamamış, tanınırlık sorunlarıyla mücadele etmiş olsa da zamanla IOC’yi kontrol eden yapı haline gelmiştir. Yargı organına da sahip olması nedeniyle bazıları bu alana uluslararası spor hukuku, küresel spor hukuku veya *lex sportiva* adını vermektedir. *Lex sportiva* denilmesinin sebebi verdiği kararlar ve tavsiye kararları ile CAS’ın hukuk yaratma işlevine sahip olmasıdır. Her ne kadar verdiği tavsiye kararları bağlayıcı olmasa da, kuruma duyulan güven nedeniyle spor kuruluşlarının yapacağı tercihleri

⁵³ IOC (1956) The Olympic Games: Fundamental Principles, Rules and Regulations, General Information, Lozan
[68](http://library.olympic.org/Default/search.aspx?SC=CATALOGUE&QUERY=fundamental+principles+&QUERY_LABEL=#/Detail/(query:(Id:'0_OFFSET_0',Index:1,NBResults:24,PageRange:3,SearchQuery:(FacetFilter:%7B%7D,ForceSearch:!f,Page:0,PageRange:3,QueryGuid:'1a8a0618905e4f958ec3f7785a65c2f4',QueryString:'fundamental%20principles',ResultSize:10,ScenarioCode:CATALOGUE,ScenarioDisplayMode:displaystandard,SearchLabel:',SearchTerms:'fundamental%20principles',SortField:!,SortOrder:0,TemplateParams:(Scenario:',Scope:Default,Size:!,Source:',Support:'),UseSpellChecking:!n)))> s.e.t. 20.02.2020.</p>
</div>
<div data-bbox=)

etkilemektedir⁵⁴. Bir önceki bölümde küresel yargı konusu tartışılmıştı. Küresel yargının bir gereklilik olduğu konusunda görüş birliği olsa da, getirilen eleştirilerden biri çok başlı yapısıydı. Spor hukuku söz konusu olduğunda, bu eleştiri de bertaraf edilmiş görünmektedir.

1993 yılında İsveç Federal Mahkemesinin CAS'ın uluslararası yargı organının sahip olması gereken özelliklerin tamamına sahip olmadığı yönündeki kararı üzerine, 1994 Paris Antlaşması ile yapısal değişikliklere gidilmiştir. Hâlihazırdaki sistem IOC'den daha bağımsız olacak şekilde kurgulanmıştır. Spor alanında çıkan uyuşmazlıkları çözümlenmek üzere tahkim ve arabuluculuk olmak üzere iki organdan oluşmaktadır. Organların her ikisi de Lozan (İsviçre)'dedir⁵⁵.

CAS tek bir mahkeme olsa da aslında verilen karar ulusal mahkeme, federasyon veya uluslararası federasyonların kararının yeniden değerlendirildiği bir tür temyiz benzeri yapılanmadır. Bu yönüyle yukarıda küresel idare hukukunda yargı başlığında değinilen yargı organlarının kararlarının tekrar değerlendirilmediği eleştirisi de bertaraf edilmektedir.

Yukarıda anlatılan girift yapısı, bireyler üzerinde doğrudan etki doğurması ve yerel hukukun üstünde yer alışı nedeniyle pek çok akademisyen, küresel idare hukukunda spor düzenlemelerini, birçok yasal düzenin bir arada bulunmasına ilişkin paradigmatik bir örnek olarak almıştır. Yine de CAS tarafından verilen kararların İsveç Federal Mahkemesince gözden geçirilmesi uluslararası mahkemelerin devletten tamamen bağımsız olamayacağını kanıtlamaktadır. 25 yılda verilen 1000'in üzerinde kararın yalnızca 30 tanesinin bu aşamaya gelmesi ve bunların yalnızca birinin bozulmasına rağmen İsveç Federal Mahkemesi tüm bu sistem için bir tür kapanış noktasıdır⁵⁶. Spor hukuku küresel idare hukuku örnekleme olarak sunulsa da,

⁵⁴ **Casini, Lorenzo** (2010), The Making of a Lex Sportiva by the Court of Arbitration for Sports. German Law Journal, <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridgecore/content/view/2C6CAF230B302980A73466224662685A/S2071832200017326a.pdf/making_of_a_lex_sportiva_by_the_court_of_arbitration_for_sport.pdf> s.e.t. 14.02.2020, s.1319.

⁵⁵ **Casini**, s.1323.

⁵⁶ **Casini**, s.1336-1337.

küresel yargıda itiraz mercii olmadığı eleştirisi, spor hukukunda da çözülebilmüş değildir.

Olimpiyat rejimi sebebiyle devletler uluslararası bazı normları üst belgeler olarak kabul etmiş durumdadır. IOC ile ilgili iki örnek Olimpiyat sembolünün korunması ile ilgili 1981 tarihli Nairobi Antlaşması ve 2007’de BM A / RES / 62/4 Genel Kurul kararıyla kabul edilen Olimpiyat ateşkesi (*ekecheiria*)’ dir. Karar, spor ve olimpik ideal aracılığıyla barışçıl ve daha iyi bir dünya inşa etme şeklinde ifade bulmaktadır. Olimpiyat ateşkesine rağmen devletler arasındaki anlaşmazlıklar spor müsabakalarına yansımaktadır. 1970’lerdeki ABD-Çin arası ping pong diplomasisi, 1964’te Güney Afrika’nın Tokyo Olimpiyat oyunlarından çıkarılması, Soğuk Savaş sırasında ABD-SSCB arasındaki boykotlar bunun örnekleridir. Bu olumsuz örneklerle rağmen üst yönetim uluslararası spor organizasyonları ile kamu otoritelerini bir araya getirmektedir. Olimpiyat Tüzüğü 2/4 IOC’nin rolünü “sporu insanlığın hizmetine yerleştirme ve böylece barışı teşvik etme çabalarında yetkili kamu veya özel kuruluşlarla işbirliği yapmak” olarak ifade etmektedir. Ulusal düzeyde 28/5 Ulusal Olimpiyat Komitelerine hükümet organları ile işbirliği yapma misyonu yüklenmiştir. WADA kamu otoriteleri ile spor organizasyonları arasındaki bu işbirliği noktasında devreye girmektedir⁵⁷.

A. WADA YAPILANMASI

Sporda doping konusu her zaman gündemde olsa da özellikle 1960 ve 1980’lerde spor camiasında yaşanan olaylar, IOC Medikal Komisyonu’nun kurulmasına ve Avrupa Konseyi tarafından Anti-Doping Şartı’nın kabul edilmesine sebebiyet vermiştir. 1980 sonrası dönemde ise özellikle atletizm, yüzme ve bisiklet alanındaki çeşitli skandallar bu konuyu gündemde tutmuştur. Özellikle 1998 yılında bisiklet alanında ortaya çıkan skandallar sonucu IOC sporda doping konusunda dünya çapında bir konferans düzenleme kararı almıştır. Şubat 1999’da Lozan’da düzenlenen konferans

⁵⁷ Casini, Lorenzo (2009), Global Hybrid Public-Private Bodies: The World Anti-Doping Agency (WADA) <<https://www.iilj.org/wp-content/uploads/2017/03/Casini-Global-hybrid-public-private-bodies-2009.pdf>> s.e.t. 14.02.2020.

sonucu yayınlanan Sporda Doping Deklerasyonu ile ilk kez bu alanda bir uluslararası organ kurulması teklif edilmiştir. Böylece 10/11/1999'da WADA, Lozan'da kurulmuştur. WADA, İsviçre Medeni Kanunu'nun 80 ve devamı maddelerine bağlı olarak kurulmuş özel bir vakıftır. IOC'nin teşvikiyle, uluslararası örgütlerin, hükümetlerin, kamu otoritelerinin ve sporda dopingle mücadele eden diğer kamu ve özel kuruluşların desteği ve katılımıyla kurulmuştur. Merkezi Montreal'de olan WADA'nın; Avrupa'da (Lozan), Asya'da (Tokyo), Afrika'da (Cape Town) ve Latin Amerika'da (Montevideo) olmak üzere Dünya çapında dört ofisi daha bulunmaktadır⁵⁸.

WADA iç işleyişine baktığımızda Olimpiyat otoritesi ile kamu idareleri arasındaki eşit ortaklık yönetim kurulun yapısına da yansımıştır. 18'i Olimpiyat otoritesi, 18'i kamu idareleri ve 4'ü ortaklaşa atanan toplam 40 üyeden oluşmaktadır. WADA Tüzüğü'nün, Kurulun Organizasyonu başlıklı 7. maddesinde açıkça belirtildiği üzere, paydaşlar arasında eşitliği korumak için yönetim kurulu, başkanın pozisyonunun Olimpiyat otoritesi ve kamu idareleri arasında değişmesini ve özellikle de herhangi bir alternatif aday gösterilmediği sürece iki üç yıllık dönemden sonra gerçekleşmesini sağlayacaktır. Eğer başkan olimpiyat otoritesince belirlenmişse başkan yardımcısı kamu idarelerince belirlenecektir veya tam tersi durum geçerli olacaktır. Bu eşitlikçi yapı WADA yönetim kurulunun oluşumuna da yansımıştır. Yukarıda açıklanan şekilde seçilen başkan ve başkan yardımcısının yanı sıra yıllık olarak spor hareketi ve hükümetlerce seçilen beşer üyeden müteşekkildir. Bunun yanı sıra kurul kapasitesi ölçüsünde hükümetler arası organizasyonlar ve uluslararası organizasyonlar danışma amaçlı olarak çağırılmaktadır. Örneğin gerektiği durumlarda WHO veya Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı (Interpol) davet edilebilmektedir. Olimpiyat otoritesi ve kamu idarelerinin eş finansmanı ile çalışmalar sürdürülmektedir⁵⁹.

Dünya Anti-Doping Yasası (WADC), resmi olarak özel hukukun bir aracına dayansa da, içeriğine bakıldığında şu ifade yer almaktadır, “Çoğu hükümet WADC gibi özel sivil toplum araçlarına taraf olamayacak veya

⁵⁸ Casini, s.9.

⁵⁹ Casini, s.10.

bunlara bağlı olamayacaktır.” Bu itibarla hem WADA'nın karar alma sürecinde, hem de kuralların hazırlanması için prosedürde kamu yetkililerinin oynadığı rol nedeniyle oldukça karma bir nitelik sergiler. WADC, “Kurallarda yapılan değişikliklerin, uygun işaretlerden sonra; hem kamu sektörü, hem de Olimpiyat Hareketi üyelerinin oy kullanmasıyla birlikte WADA Yönetim Kurulunun üçte iki çoğunluğu tarafından onaylanacağını” belirlemektedir. WADA, tavsiyelerin alınması; bunlara cevap verilmesi; sporcuların, spor kurumlarının ve hükümetlerin tavsiye edilen değişikliklere ilişkin yapacakları işlemlerde işinin kolaylaştırılması, gözden geçirilmesi ve geri bildirimleri için bir danışma süreci sağlayacaktır.

WADC, spor örgütleri ve kamu kuruluşları arasındaki dopingle mücadele politikalarının, kurallarının ve yönetmeliklerinin uyumlaştırılması için çerçeve sunan temel belgedir. Örneğin ilk defa, bir madde veya yöntemin kullanımdan kaldırılması gerekip gerekmediğine karar vermek için evrensel kriterler belirlenmiştir. Ayrıca, WADC standardı asgari ve azami yaptırımlar için belirlerken, her bir olaydaki koşullarının göz önünde bulundurulması için esneklik sağlamaktadır. Buna ek olarak, WADC, anti-doping kural ihlali gerçekleştirdiği iddia edilen herhangi bir kişiye verilen adil yargılanma hakkı gibi önemli usul garantileri sağlamaktadır⁶⁰ Yapılanma olarak benzerlik gösterse de Gıda Standartları Komisyonu, ISO ve Basel Komitesinden farklı olarak WADA yapılanmasında cebir unsurunun daha ağır basmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Bütün olimpik uluslararası spor federasyonları ve IOC'nin kendisi de dâhil olmak üzere yaklaşık 600 spor organizasyonu WADC'yi kabul etmiştir. Dahası Olimpiyat Tüzüğü, WADC'nin tüm Olimpiyat hareketleri için zorunlu olduğunu belirtmekte (Madde 44) ve kuralların kabulü ve uygulanması için uluslararası federasyonlar ve ulusal olimpiyat komitelerini zorunlu tutmaktadır. WADC'ye uymayan hükümetler ya da spor kurumları, Olimpiyat oyunları ya da diğer önemli uluslararası etkinliklerle için uygun bulunmayarak yaptırıma tabi tutulabilir. Cebir unsurunun ağır basmasının bir yönü de Olimpiyat Komisyonu tarafından desteklenmesinden

⁶⁰ Casini, s.13.

kaynaklanmaktadır. Önceki bölümde de ifade edildiği üzere Olimpiyat Komitesince yönetilen spor hukuku uygulaması küresel idare hukuku için ideal örneklerden birini teşkil etmektedir. Bu sistemin desteklediği WADA yapılanması da sistemin otorite ve saygınlığından faydalanmaktadır.

Devletler de WADC'nin gücünü sağlayan önemli yapılarıdır. Ekim 2005'te, uluslararası bir antlaşma olan Uluslararası Dopingle Mücadele Konvansiyonu, UNESCO Genel Konferansı'nda katılımcı hükümet temsilcilerince onaylanmıştır. Konvansiyon, hükümetlerin uyum sağlamalarına olanak sağlar. WADC'nin ilkeleri ulusal düzeyde alınacak önlemler için temel teşkil etmektedir. Devletler WADA tarafından oluşturulan kurallarla, iç politikaların uyumlu olmasını sağlayarak sporda dopingle mücadelede küresel spor düzenlemeleri ve kamu mevzuatını uyumlu hale getirmeyi hedeflemektedir. Sporda dopingle mücadelede, özel bir organ olan WADA tarafından belirlenen standartlar ve kurallar, kademeli olarak devletler tarafından “bağlayıcı” olarak kabul edilmektedir. WADA yapılanması IOC yanında, BM tarafından da desteklenmektedir. Yukarıda BM Tüzüğü'nün ve BM'nin küresel idare için üst otorite olamayacağı ancak bu konuda en yakın örneğin BM olduğu belirtilmişti. BM ve alt kuruluşlarından olan UNESCO'nun WADA'yı desteklemesi sistemin tanınırlığını artırmaktadır.

B. WADA RUSYA KARARI

WADA'nın sporda dopingle mücadele konusunda saygı duyulan bir kurum olduğu önceki bölümde açıklandı. WADA'nın Rusya kararının geçmişi 2010 yılına kadar uzanmaktadır⁶¹. O dönemde yalnızca kişilerin iddialarıyla ve gayriresmî yazışmalarla yürütülen süreç, bu kişilerin bir Alman televizyona konuşması ve bunun üzerine yayınlanan “Bir Dopingle Sırrı: Rusya nasıl şampiyon yaratıyor?⁶²” isimli belgeselle kamuoyuna yansımıştır. Belgeselde Rusya'da dopingle satın almanın ne kadar kolay olduğu, doktorların bizzat bu

⁶¹ WADA (2019a), Progress of the Anti-Doping System in Light of The Russian Doping Crisis <https://www.wada-ama.org/sites/default/files/20190122_progress_of_the_anti-doping_system.pdf> s.e.t. 11.02.2020.

⁶² Dopingle – Top Secret: How Russia makes its Winners.

işe ön ayak olduğu, test dönemi yaklaşınca bunların vücuttan nasıl uzaklaştırıldığı, devletin buna bilinçli bir şekilde göz yumduğu gibi kritik detaylar bu işin içinde olan kamu görevlilerinin isimleriyle yer almaktaydı. Belgeselin yayınlandığı dönemde yürürlükte olan 2009 Dünya Anti-Doping Yasası WADA'ya kurumsal bir soruşturma yürütme izni vermediğinden bu konuda somut bir sonuç elde edilememiştir.

1/01/2015 tarihinde yürürlüğe giren Anti-Doping Yasası ile WADA'nın yetkileri artırılmıştır. Daha önce inceleme yapma yetkisi bulunmamasına rağmen 20.7.10 sayılı madde “Dopingle mücadele kural ihlallerini ve dopingi kolaylaştırabilecek diğer faaliyetleri kendi soruşturmasını başlatma” yetkisi ile Rusya üzerinde incelemeler başlatılmıştır. Mayıs 2017’de politik etkide kalmama yönünde bir ilke karar alınmıştır. Bu andan itibaren Rusya ile ilgili çeşitli soruşturmalar yürütülmüş, bir tanesi Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı (INTERPOL) ile olmak üzere çeşitli soruşturmalar yürütülmüştür⁶³.

WADA'nın bu kararı uzun bir süreç ve yoğun bir soruşturma dönemi neticesinde verilmiştir. Bu kararının bu derece kapsamlı olması, iddiaların Moskova hükümet yetkilileri üzerine yoğunlaşması sebebiyledir. WADA'nın iddialarının temeli Moskova laboratuvarında elde edilen test sonuçlarının değiştirildiği yönündedir.

WADA'nın Uluslararası Laboratuvar Standardı, sporculardan alınan numunelerin yasaklanmış herhangi bir maddenin var olup olmadığını belirlemek için özel bir test prosedürüne tabi tutulması üzerinedir. Belirlenen doping maddelerinin mevcudiyeti teyit edilirse, sporcu Dünya Anti-Doping Yasası Dopingle Mücadele Kural İhlali, yani sporcunun örneğinde yasaklanmış madde bulunması ile suçlanır. Bir numune yasaklanmış bir maddenin varlığı açısından analiz edildiğinde, kullanılan alet analiz sonuçlarını içeren ham veriler üretir ve ham veriler, söz konusu yasaklanmış maddenin varlığını ortaya koyan delilleri içerir bir PDF belgesi üretir⁶⁴.

⁶³ WADA (2019a), s.7

⁶⁴ WADA (2019b), CRC Recommendation in Relation to Rusada <https://www.wada-ama.org/sites/default/files/20191209_crc_recommendation_final.pdf> s.e.t. 19.02.2020, s.3.

2015'te elde ettiği soruşturma yetkisine dayanarak WADA bir soruşturma yürüterek Moskova laboratuvarından veriler elde eder. Soruşturma neticesinde 17/06/2016 tarihinde yolsuzluk iddialarını ispatlayacak miktarda delil elde edildiği ancak Rusya Hükümeti Soruşturma Bürosunun kararı sebebiyle veri tabanından örnek alınamadığı ifade edilir⁶⁵.

Ekim 2017'de, bir ihbarcı WADA Araştırma Birimine (WADA I&I) 1/01/2012-31/08/2015 tarihleri arasında analiz edilen numuneler için Moskova veri tabanının bir kopyasını sağlar. Rus yetkililer bu veri tabanının gerçek olmadığını iddia eder ve sonuçların devlet destekli bir doping planının parçası olarak değil, bireysel bir planın parçası olarak manipüle edildiğini iddia ederler. Ancak WADA I&I, dış bilgi kaynaklarının incelenmesi yoluyla bu veri tabanının Moskova laboratuvarındaki gerçek veri tabanının orijinal bir kopyası olduğu sonucuna varır. 2017 ve 2018 yıllarında Rus yetkililerden bu veri tabanı verileri istense de Rus hükümeti tarafından yürütülen bir soruşturma kapsamında oluşu sebebiyle bu istek reddedilir⁶⁶. Süreç açısından bakıldığında detay olarak görülebilecek bu karar, aslında küresel idare hukuku açısından önemlidir. Karar küresel idare hukukunun öznelere birisi olan WADA'ya ait inceleme soruşturma birimiyle, Rusya hükümeti bünyesindeki Soruşturma Bürosunun karşı karşıya gelmesidir. Bu aşamada Rusya hükümeti veriyi teslim etmemiştir.

Çıkmazı kırmak için WADA'nın İcra Komitesi (ExCo) bir karar verir. Bu karara göre Rus hükümeti ve WADA yetkililerince onaylanacak bağımsız bir araştırmacıya 31/12/2018'e kadar bu veriler teslim edilecektir. Çeşitli müzakerelerden sonra 17/12/2018'de WADA ekibi Moskova'ya giderek verileri teslim alır. 15/05/2019'de WADA Soruşturmacıları, 2015 verisi ile 2019 verisi arasında büyük oranda benzerlik bulunsa da, bazı alanlarda tutarsızlık olduğuna karar verir. 17/01/2019'da WADA sunulan verilerin geri tarihleme, disk biçimlendirme, veri tabanı yedeklerinin silinmesi, tabloların kaldırılması ve eksik olması gibi yöntemlerle değiştirilmiş olduğuna; özgün ve eksiksiz kopyanın sunulmadığına; bunda da kasıt olduğuna karar verir. Veri

⁶⁵ WADA (2019b), s.3.

⁶⁶ WADA (2019b), s.4.

tabanında yapılan bu usulsüz işlemlerin kimin talimatıyla yapıldığı tespit edilemese de tüm bu dönem boyunca laboratuvar Rus Spor Bakanlığı bünyesinde hareket etmektedir. Hatta 2016'dan beri laboratuvar Rus hükümetine bağlı soruşturma komitesince suç mahalli olarak koruma altında tutulduğundan verilen ceza kapsamlıdır⁶⁷. Yukarıda verilen ilk kararda küresel idare hukukunun iki öznesi olan WADA ve Rus hükümetlerine ait soruşturma birimlerinin karşı karşıya geldiğinden bahsetmiştik. Nihayetinde iki organ gene karşı karşıya gelmiş ve WADA kararı üstün görülerek uygulanmıştır.

Sonuçta Rusya üzerinde pek çok yaptırım kararı alınmıştır. Dört yıl boyunca üye olarak WADA komite toplantılarına katılmaktan men edilmesine karar verilmiştir. Ayrıca Gençlik Olimpiyatları (yaz ve kış); Olimpiyatlar ve Paralimpik Oyunlar (yaz ve kış) ile düzenlenen Dünya Şampiyonası gibi diğer tüm etkinliklere katılmaktan men edilmesine karar verilmiştir. Ayrıca gene dört yıl boyunca Rusya daha önceden kararlaştırılmış olsa bile herhangi bir spor etkinliğine ev sahipliği yapamayacaktır. Dahası Rusya 2032 Olimpiyatlarına ve Paralimpik Oyunlarına ev sahipliği yapmak için aday olamayacaktır. Rusya bayrağı bu dört yıl boyunca bu oyunların hiçbirinde dalgalanmayacaktır. Rusya Olimpiyat Komitesi başkanı veya üyelerinden hiçbiri bu etkinliklere katılamayacaktır. Yalnızca Rus sporcular ve destekçileri WADA tarafından istenen koşulları sağlayabilmeleri halinde katılabilecektir. Bu durumda mevcut olan ağırlaştırıcı faktörler göz önüne alındığında, Rus Anti-Doping Ajansı (RUSADA), 2019 yılı gelirinin % 10'u veya 100.000 ABD Doları tutarındaki bedeli (hangisi daha düşükse) para cezasını ödemekle yükümlü olacaktır. RUSADA üzerinde herhangi başka tedbir öngörülmezsizin dört yıllık süreçte faaliyetlerini yürütmeye devam etmesine karar verilmiştir. Bu süreçte RUSADA bağımsızlığını ispatlayacak ve bağımsız denetmenlerin gözetiminde olacaktır. Diğer anti-doping kuruluşlarının Rus sporcular üzerinde testler yapmasına müsaade edilecektir. Tüm bu süreç Rusya tarafından finanse edilecektir. Bu taleplerin karşılanma

⁶⁷ WADA (2019b), s.5-9.

durumuna göre dört yıllık süre kısaltılabileceği gibi, uzatılabilmesi de olasıdır⁶⁸.

C. KÜRESEL İDARE HUKUKU PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRME

Bu karar küresel idare hukuku açısından incelenmesi gereken bir karardır. Bu ve benzeri kararlar uluslararası hukukun klasik tanımından fersah fersah uzaklaştığını göstermektedir. Bu karar uluslararası bir organizasyonun verdiği kararın hem bireyler, hem de devlet üzerinde doğrudan etki doğuracak bir eylemi durumundadır. Bu açıdan sadece devletleri aktörler olarak gören klasik teori çürütülmüş haldedir. Dahası uluslararası organizasyon olan WADA ile Rusya devleti karşı karşıya gelmiş ve WADA kararına üstünlük tanınmıştır. Yani küresel idare hukukunun aktörleri arasında eşitlik durumu söz konusu değildir. Uluslararası organizasyon olan WADA, idare gibi hareket etmektedir. Özel hukuktaki gibi tarafların eşitliği söz konusu değildir.

Spor hukukunun kendi prensip ve değerlerini içeren anayasası niteliğindeki Olimpiyat Tüzüğü, Dünya Anti Doping Yasası (WADC) ve diğer çeşitli anlaşmalar olduğuna yukarıda değinmiştik. Doping mücadele konusu bu alanın en öne çıkan konularından biri olmuştur. Zamanla WADA'nın sahip olduğu yetkiler genişlemiş, yargı yetkisine sahip olmuş ve bu süreci şeffaf bir şekilde yürütmeye çalışmıştır.

Yargı yetkisi beraberinde müeyyideye sahip oluşuyla spor alanının küresel idare hukukunun ideal düzeni olduğu söylenebilir. Yukarıda ifade edildiği gibi hukuk kuralını diğer kurallardan ayıran unsur müeyyide yetkisine sahip oluşudur. Uluslararası hukukun klasik tanımının aksine aktörler arasında eşitlik yoktur. Kural koyan, uygulama yetkisine sahip olan bir uluslararası örgüt olarak WADA idare gibi hareket etmektedir. Devletlerin bu kuralları tanımama veya uygulamama gibi bir hakkı olmayışıyla diğer uluslararası sözleşmelerden ayrılmaktadır. Nitekim yukarıda da açıklandığı

⁶⁸ WADA (2019b), s.22.

üzere veri tabanında yer alan verilerin teslimi noktasında nihai kararı veren WADA İcra Komitesi ExCo olmuştur.

SONUÇ

Günümüzde küreselleşmeden etkilenen alanlardan biri de uluslararası hukuktur. Bugün uluslararası hukukun geleneksel tanımından çıktığı bazılarınca ileri sürülmektedir. Küreselleşmeyle değişen uluslararası hukuk için alan-yazında türetilmiş yeni bir kavram olan küresel idare hukuku tanımı kullanılmaktadır. Ülkemizde küresel idare hukuku kavramı henüz sıklıkla tartışılmasa da uluslararası arenaya baktığımızda bu kavram yalnızca kabul edilmekle kalmamış; aynı zamanda yapısı, işleyişi ve sahip olduğu prensip ve değerler ile yargı yetkisi tartışılmaya başlanmıştır.

Geleneksel anlamda uluslararası hukuk yalnızca devletleri ve uluslararası örgütleri esas alırken, küresel idare hukukunda baş aktörler kendine özgü yapısıyla dikkat çeken örgütlerdir. Bu örgütler zaman zaman devletlerden daha üstün yetkilerle donatılmaktadır. Bu örgütler, bir anlamda, küresel idare gibi davranarak ve uluslararası hukukun geleneksel tanımın dışında çıkarak, birey ve devlet üzerinde doğrudan etki doğuracak işlemler tesis edebilmektedir.

Bu konuda Rusya hakkında verilen WADA kararı en güncel örneklerden biridir. Kararın alınması sürecinde WADA ile Rusya eşit güçteki iki özel hukuk kişisi gibi değil, idare hukuku işleyişi benzeri bir düzenle karşı karşıya gelmiştir. Nihayetinde alınan karar, dört yıl süreyle Rusya'nın resmi olarak olimpiyat ve benzeri tüm büyük spor müsabakalarından men edilmesi yaptırımıdır.

Ortaya çıkan bu sistem bir noktada devletlerin egemenlik gücüne fiili de olsa bir sınır getirebilmektedir. WADA ve lex sportiva olarak anılan düzen küresel idare hukukunun ideal uygulamalarından biri olarak görülmelidir. Diğer alanların aksine bu alan sahip olduğu prensip ve değerleri; temel hak ve özgürlükleri; yasama, yürütme ve yargı organlarını tanımlayan temel yasasıyla ideal bir düzen olarak anılmaktadır. Gelecekte diğer alanlar için de benzer detaylarla kurgulanacak küresel idare yapılarının oluşup oluşmayacağı gözlemlenmelidir. Bu, cevabının verilmiş tarzına göre hayatımızı nasıl etkileyeceği henüz tam anlamıyla bilinemeyecek önemli bir konudur.

KAYNAKÇA

- Alter, Karen/ Helfer Laurance/ Madsen, Mikael** (2016), How Context Shapes the Authority of International Courts, Law and Contemporary Problems, <<http://scholarship.law.duke.edu/lcp/vol79/iss1/1>> s.e.t. 14.02.2020.
- Aydınli, Ersel/ Rosenau, James N.** (2005) Globalization, Security, and the Nation State: Paradigms in Transition, New York, State University of New York Press.
- Barak-Erez, Daphne/ Perez, Oren** (2013) Whose Administrative Law is it Anyway? How Global Norms Reshape the Administrative State, Cornell International Law Journal, <<https://www.lawschool.cornell.edu/research/ILJ/upload/Barek-Erez-Perez-final.pdf>> s.e.t. 14.02.2020.
- BBC** (2018, 06 12), World Cup: Nike boots barred for Iran footballers amid US sanctions, <<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-44457911>> s.e.t. 14.02.2020.
- BBC** (2019, 05 06), Trump'ın ek gümrük vergisi tehdidinin ardından Çin borsası sert değer kaybı yaşadı. <<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48173202>> s.e.t. 14.02.2020.
- BM** (1945) Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, <http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/adalet_divani.pdf> s.e.t. 20.02.2020.
- Bogdandy, Armin von** (2008) General Principles of International Public Authority: Sketching a Research Field, German Law Journal V: 19, No: 20, s.1909-1939, <https://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dcc0c8495/t/56b85d21859fd0b8c4b202ec/1454923042394/GLJ_Vol_09_No_11_Bogdandy_2.pdf> s.e.t. 10.02.2020.
- Casini, Lorenzo** (2009), Global Hybrid Public-Private Bodies: The World Anti-Doping Agency (WADA), <<https://www.iilj.org/wp-content/uploads/2017/03/Casini-Global-hybrid-public-private-bodies-2009.pdf>> s.e.t. 14.02.2020.
- Casini, Lorenzo** (2010). The Making of a Lex Sportiva by the Court of Arbitration for Sports, German Law Journal,

<https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/2C6CAF230B302980A73466224662685A/S2071832200017326a.pdf/making_of_a_lex_sportiva_by_the_court_of_arbitration_for_sport.pdf> s.e.t. 14.02.2020.

Casini, Lorenzo (2016) “The Expansion of the Material Scope of Global Law”: Cassese, Sabina (Editor), Research Handbook on Global Administrative Law, Cheltenham Edward Elgar Publishing Limited.

Cassese, Sabine (2006) “Administrative Law Without The State? The Challenge of Global Regulation” International Law and Politics, s.663-694, <<http://www.iilj.org/gal/documents/administrativelawwithoutthestate.pdf>> s.e.t. 07.02.2020.

Cassese, Sabine (2012) The Global Polity: Global Dimensions of Democracy and the Rule of Law, Sevilla, Global Law Press Editorial Derecho Global.

Craig, Paul (2015), UK, EU and Global Administrative Law, Cambridge, Cambridge University Press.

Çakmak, Münci N. (2012) “Global İdare Hukuku Tartışmaları”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, <<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/789362>> s.e.t. 20.02.2020.

Dışişleri Bakanlığı (2015) Bir Bakışta AB/Avrupa Birliğinin Kurumları/Avrupa Birliği Adalet Divanı, <<https://www.ab.gov.tr/45632.html>> s.e.t. 14.02.2020

Gözübüyük, Şeref (2004) Anayasa Hukuku, İstanbul, Turhan Kitabevi.

Güneysu, Gökhan (2015), Uluslararası Hukuk Kuramı Açısından Global İdare Hukuku-Bir Girizgah, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C:6 S: 2, s.287-306, <<http://openaccess.inonu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11616/3916/makale.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> s.e.t. 14.02.2020.

IOC (1956) The Olympic Games: Fundamental Principles, Rules and Regulations, General Information, Lozan, <[http://library.olympic.org/Default/search.aspx?SC=CATALOGUE&QUERY=fundamental+principles+&QUERY_LABEL=#/Detail/\(query:\(Id:'0_OFFSET_0',Index:1,NBResults:24,PageRange:3,SearchQuery:\(FacetFilter:%7B%7D,ForceSearch:!,Page:0,PageRange:3,QueryGuid:'1a8a0](http://library.olympic.org/Default/search.aspx?SC=CATALOGUE&QUERY=fundamental+principles+&QUERY_LABEL=#/Detail/(query:(Id:'0_OFFSET_0',Index:1,NBResults:24,PageRange:3,SearchQuery:(FacetFilter:%7B%7D,ForceSearch:!,Page:0,PageRange:3,QueryGuid:'1a8a0)>

618-905e-4f95-8ec3-f7785a65c2f4',QueryString:'fundamenta
l%20principles',ResultSize:10,ScenarioCode:CATALOGUE,ScenarioDis
playMode:display-
standard,SearchLabel:",SearchTerms:'fundamental%20principles',SortFi
eld:!\n,SortOrder:0,TemplateParams:(Scenario:",Scope:Default,Size:!\n,So
urce:",Support:"),UseSpellChecking:!\n))> s.e.t. 20.02.2020.

- Kingsbury, Benedict** (2009) The Concept of 'Law' in Global Administrative Law, The European Journal of International Law, <<http://www.ejil.org/pdfs/20/1/1784.pdf>> s.e.t. 20.02.2020, s.23-57.
- Köse, Ömer** (2003). Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü, Sayıştay Dergisi, s. 3-46, <<https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der49m1.pdf>> s.e.t. 05.02.2020.
- Krisch, Nico/ Kingsbury, Benedict** (2006) "Introduction: Global Governance and Global Administrative Law in the International Legal Order", The European Journal of International Law, <<http://www.ejil.org/article.php?article=64&issue=1>> s.e.t. 07.02.2020.
- Marks, Susan** (2005) Naming Global Administrative Law. NYU Journal of International Law and Politics, s. 995-1001, <<https://www.iilj.org/publications/naming-global-administrative-law/>> s.e.t. 07.02.2020.
- Oğuzlar, Özlem** (2006) Avrupa Anayasası, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, s. 173-188, <<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2006-65-245>> s.e.t. 20.02.2020.
- Özbudun, Ergun** (2005) Türk Anayasa Hukuku, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Ruffert, Matthias/ Steinecke, Sebastian** (2011) The Global Administrative Law and Science, New York, Springer.
- Steward, Richard B.** (2005), U.S. Administrative Law: A Model for Global Administrative Law? Law and Contemporary Problems, s.63-108, <<http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1362&context=lcp>> s.e.t. 14.02.2020.
- Teziç, Erdoğan** (2003), Anayasa Hukuku, Beta Yayınevi, İstanbul.
- The New York Times**, (2019, 05 23), China's Supply of Minerals for iPhones and Missiles Could Be a Risky Trade Weapon,

<<https://www.nytimes.com/2019/05/23/business/china-us-trade-war-rare-earths.html>> s.e.t. 14.02.2020.

The Verge (2019, 05 22). The case against Huawei, explained, <<https://www.theverge.com/2019/5/22/18634401/huawei-ban-trump-case-infrastructure-fears-google-microsoft-arm-security>> s.e.t. 14.02.2020

Uygun, Oktay, (2003) Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi, Anayasa Yargısı Dergisi, <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/939159>> s.e.t. 13.07.2020.

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi - Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969, Türkçesi: **Gündüz**, s.66-87.

WADA (2019a), Progress of the Anti-Doping System in Light of The Russian Doping Crisis, <https://www.wada-ama.org/sites/default/files/20190122_progress_of_the_anti-doping_system.pdf> s.e.t. 11.02.2020.

WADA (2019b), CRC Recommendation in Relation to RUSADA, <https://www.wada-ama.org/sites/default/files/20191209_crc_recommendation_final.pdf> s.e.t. 19.02.2020.

Warioba, Joseph Sinde, (2001), “Monitoring Compliance with and Enforcement of Binding Decisions of International Courts”, MPIL Research Paper Series, s.41-52, <https://www.mpil.de/files/pdf1/mpunyb_warioba_5.pdf> s.e.t. 20.02.2020.

Yılmaz, Nazlı (2019), Uluslararası Hukuk Gözünden Küresel İdare Hukuku Tartışması, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.